

Kopsavilkums

Izvērtējumā ir sniegta Eiropas Savienības struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2014.-2020.gada plānošanas perioda darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” ieguldījumu lietderības, efektivitātes un ietekmes uz nodarbinātību un darbaspēka mobilitāti analīze. Izvērtējumā vērtēti šādi prioritārā virziena “Nodarbinātība un darbaspēka mobilitāte” ieguldījumi:

- 7.1. ieguldījumu prioritāte: Nodarbinātības pieejamības nodrošināšana darba meklētājiem un neaktīvām personām, tostarp ilgstošiem bezdarbniekiem un no darba tirgus attālinātām personām, kā arī izmantojot vietējās nodarbinātības iniciatīvas un atbalstu darbaspēka mobilitātei.
- 7.2. ieguldījumu prioritāte: Jauniešu ilgtspējīga integrācija darba tirgū, īpašu uzmanību pievēršot nodarbinātībā, izglītībā vai apmācībā neiesaistītiem jauniešiem, tostarp jauniešiem, kuriem ir sociālās atstumtības risks, un jauniešiem no sociāli atstumtām kopienām, tostarp ar garantijas jauniešiem shēmas īstenošanu.
- 7.3. ieguldījumu prioritāte: Darba ņēmēju, uzņēmumu un uzņēmēju pielāgošanās pārmaiņām.

Izvērtējuma mērķa sasniegšanai ir veikta: 1) zinātniski pētnieciskās literatūras analīze par ieguldījumu ietekmi uz ilgtspējīgas un kvalitatīvas nodarbinātības veicināšanu un darbaspēka mobilitāti; 2) ES fondu un citu finanšu avotu ieguldījumu analīze nodarbinātībā un darbaspēka mobilitātē Latvijā; 3) padziļināta gadījumu izpēte: 7.1.1. SAM “Paaugstināt bezdarbnieku kvalifikāciju un prasmes atbilstoši darba tirgus pieprasījumam” un 7.3.2. SAM “Paildzināt gados vecāku nodarbināto darbaspēju saglabāšanu un nodarbinātību” gadījumi. ES fondu un citu finanšu avotu ieguldījumu analīze veikta, izmantojot pārmaiņu teorijā balstītu izvērtēšanas modeli, saskaņā ar kuru analizētas mērķa grupu vajadzības, definētie mērķi, plānotās aktivitātes un tiem pieejamie vai paredzētie resursi, kā arī sasniegtie rezultāti, to ietekme uz labuma guvējiem, lietderība un efektivitāte.

Izvērtējumā izmantoti daudzveidīgi datu avoti un to ieguves metodes. ES un Latvijas dokumenti, tiesību akti un atskaites par ieguldījumiem sniedz informāciju par intervences mērķa grupām, to vajadzībām, plānotajām un īstenojamajām aktivitātēm, plānotajiem un sasniegtajiem iznākumiem un rezultātu rādītājiem. Izvērtējot sasniegumus un izaicinājumus plānoto mērķu sasniegšanā vērtīgu informāciju izvērtējumam sniedza projektu īstenošanā iesaistītie eksperti, sadarbības partneri, īstenošanas uzraugi un darba devēji. Labuma guvēju raksturošanai izmantoti KPVIS administratīvie dati, savukārt ieguldījumu efektivitātes izvērtējumam izmantoti dati no vairākiem avotiem: KPVIS (dalībnieki un ES fondu ieguldījumi), NVA un VID, kā arī nodarbinātības statistika, kuru apkopo CSP. Padziļinātās gadījumu izpētes vajadzībām veiktas gan mērķa grupas aptaujas, gan padziļinātās intervijas ar 1) 7.1.1. SAM atbalstīto darbību dalībniekiem (bezdarbniekiem un darba meklētājiem); un 2) 7.3.2. SAM atbalstīto darbību dalībniekiem (gados vecākiem (50+) nodarbinātajiem).

7.1. ieguldījumu prioritātē īstenoto specifisko atbalsta mērķu aktivitātes laika periodā no 2015. gada līdz 2021. gada 31. decembrim ir sekmējušas nodarbinātības pieejamības nodrošināšanu darba meklētājiem un neaktīvām personām. Ietekmes ziņā nozīmīgākās atbalstītās darbības ir (1) profesionālā apmācība, (2) profesionālās tālākizglītības programmu apguve un (3) neformālās izglītības programmu apguve, kas ietver sociālo

un profesionālo pamatprasmju apguvi, tai skaitā valsts valodas prasmes pārbaudes. Kopumā 7.1.1. SAM "Paaugstināt bezdarbnieku kvalifikāciju un prasmes atbilstoši darba tirgus pieprasījumam" aktivitātes ir sasniegušas 95 242 bezdarbniekus (unikālas personas), tajā skaitā 33 045 bezdarbniekus, kas vecāki par 50 gadiem. Būtiski, ka 26 492 7.1.1. SAM dalībnieku tūlīt pēc dalības apmācībās ir ieguvuši kvalifikāciju, savukārt pasākuma dalībnieku skaits, kas sešus mēnešus pēc pasākuma beigām ir nodarbināti, ir 36 062 personas. Šie rezultāti parāda, ka bezdarbnieku kvalifikācijas un prasmju paaugstināšanas pasākumi sniedz būtisku ieguldījumu bezdarba situācijas risināšanā, bet padziļināti to raksturo Izvērtējumā veiktās kontrfaktuālās analīzes rezultāti. Saskaņā ar kontrfaktuālās analīzes rezultātiem dalība profesionālajās apmācībās laika periodā no 2016.-2020. gadam ir paaugstinājusi dalībnieka nodarbinātības iespējas lielākā apmērā nekā dalība neformālās izglītības programmās. Augstāku pozitīvu ietekmi uz iesaistīšanos nodarbinātībā 6, 12 un 18 mēnešu periodā ir devušas šādas profesionālās apmācību tematiskās grupas: loģistikas darbinieks, noliktavas pārzinis, projektu vadība un mārketinga, klientu apkalpošana, lietvedība, mazumtirdzniecības komercdarbinieks, viesmīlības speciālisti, frizieri un SPA speciālisti, aprūpētājs un apsardzes darbs; 6 un 12 mēnešu laikā – arī grāmatvedība un nodokļi. Neformālajā izglītībā augstāku pozitīvu ietekmi uz iesaistīšanos nodarbinātībā 6 un 12 mēnešu periodā ir devušas šādas apmācību programmas: C, D un CE kategorijas autovadītāju, latviešu valodas augstākā līmeņa, angļu valodas ar priekšzināšanām augstākajiem līmeņiem un biznesa angļu valodas apguvei (Lower Intermediate & Intermediate, Higher Intermediate, Advanced).

7.2. ieguldījumu prioritātes pasākumi jauniešu ilgtspējīgai integrācijai darba tirgū, īpašu uzmanību pievēršot nodarbinātībā, izglītībā vai apmācībā neiesaistītiem jauniešiem, tika un joprojām tiek īstenoti kā vairāki viens otru papildinoši pasākumi, un sekmē jauniešu pāreju uz nodarbinātību. Pozitīva ietekme uz darbā iekārtojušos vai pašnodarbinātību uzsākušo īpatsvaru 12 mēnešus pēc dalības fiksēta gandrīz visās pasākuma aktivitātēs. Vidējā termiņā pozitīva ietekme uz darbā iekārtojušos vai pašnodarbinātību uzsākušo īpatsvaru saglabājas to vidū, kas piedalījušies šādās apmācībās: svešvalodu apguve, transportlīdzekļu un traktortehnikas vadītāju apmācība, profesionālās tālākizglītības un profesionālās pilnveides programmas (kopā) un sākotnējās profesionālās izglītības programmas (kopā). Tomēr jānorāda, ka turpmāk plānojot līdzīgas aktivitātes būtu jāizvairās no tik detalizētas mērķa grupas definēšanas, kas radīja administratīvo slogu un sarežģījumus aktivitāšu īstenošanā.

7.3. ieguldījumu prioritātē īstenoto specifisko atbalsta mērķu aktivitātes ir sekmējušas nodarbināto drošības un veselības aizsardzības uzlabošanu un darba vides sakārtošanu atbilstoši darba aizsardzības un darba tiesību prasībām, un aktivitāšu īstenošana ilgtermiņā veicina kvalitatīvu darbavietu veidošanu. Daudzveidīgais īstenoto aktivitāšu klāsts ir sekmējis gan darba aizsardzības jautājumu sakārtošanu uzņēmumos, gan dažādu sabiedrības grupu, tajā skaitā darba devēju, informēšanu par darba vides sakārtošanas un nodarbināto veselības un darbības saglabāšanas jautājumiem, gan pētījumos balstītas informācijas iegūšanu par darba aizsardzību Latvijā, kā arī VDI speciālistu kapacitātes celšanu apmācībās un pieredzes apmaiņas braucienos. Vienlaikus jānorāda, ka atbalsta pasākumu darba devējiem gan 7.3.1. SAM, gan 7.3.2. SAM, kā arī gados vecākajiem nodarbinātajiem, analīze parāda, ka darba vides drošība un darbības saglabāšana ir ļoti nozīmīgi jautājumi, kuru risināšana ir jāturpina, bet izvēlētais pieejas ir salīdzinoši finanšu ietilpīgas, un labumu guvēju vidū trūkst izpratnes par sniegtā atbalsta svarīgumu. Tas liek secināt, ka jāturpina gan plašākas sabiedrības, gan darba devēju, gan gados vecāku nodarbināto informēšana par darba drošības un

darbspējas saglabāšanas jautājumiem, bet atbalsta aktivitātes lietderīgāk ir sniegt citā veidā.

Balstoties uz izvērtējuma analīzi, sniegti šādi galvenie **ieteikumi** nodarbinātības pieejamības un citu īstenoto pasākumu uzlabošanai:

- 1) Nepieciešams pilnveidot bezdarbnieku profilēšanu NVA filiālēs, kopā ar bezdarbnieku izvēloties tādu apmācības veidu, kam ir augstākais potenciāls rezultēties darba atrašanā:
 - Jānovērš situācija, kad profesionālās apmācības tiek piedāvātas bezdarbniekam, kura situācijas gadījumā vienlaikus piepildās divi rezultātu jau sākotnēji negatīvi ietekmējoši apstākļi: (a) dzīves vietā nav atbilstošu vakanču un (b) bezdarbnieks nepauž gatavību reģionālajai mobilitātei pēc dalības profesionālajās apmācībās noslēguma;
 - Jānovērš situācija, kad jaunas profesionālās apmācības tiek piedāvātas bezdarbniekam, kura līdzšinējās dalības NVA organizētajās profesionālajās apmācībās nav rezultējušās ar iesaistīšanos nodarbinātībā kopumā un/vai darba atrašanu profesionālajās apmācībās apgūtajā konkrētajā profesijā. Vērtējumā jāiekļauj ilgāki laika posmi par šobrīd tiesību aktos noteikto divu gadu posmu, kura laikā nav atļauta bezdarbnieka atkārtota iesaistīšana profesionālajā apmācībā (piemēram, trīs līdz pieci gadi), šādiem bezdarbniekiem veicot padziļinātu riska faktoru izvērtēšanu un izvērtējot nepieciešamību piedāvāt specifiskāku atbalsta programmu ar papildu pasākumiem, kas būtu tuvāka personas individuālajām vajadzībām;
 - Jānovērš situācija, kad profesionālās apmācības tiek piedāvātas bezdarbniekam, kam nav atbilstošu iespēju atrast darbu konkrētajā profesijā noteiktu ierobežojumu dēļ, tajā skaitā, piemēram, apmācot profesijā, kurā nepieciešamas noteiktas fiziskas spējas vai prasmes, kuru nav vai ir nepieciešams attīstīt pirms iesaistes profesionālajā apmācībā (veselības ierobežojumi, valodas prasmju ierobežojumi un tml.);
 - Noslēdzot neformālās izglītības programmas valsts valodu vai datorprasmju apmācībā zemākajos prasmju līmeņos (kā pamatprasmju, tā vidēju prasmju līmenī), kas nepieciešamas katram Latvijas iedzīvotājam, mudināt bezdarbnieku apgūt attiecīgās programmas augstāku sarežģītības pakāpi, lai nodrošinātu tādu prasmju līmeņa sasniegšanu, kas rezultātā dod labākas nodarbinātības iespējas.
- 2) Nepieciešams stiprināt NVA darbinieku profesionalitāti un kapacitāti, lai:
 - Uzlabotos bezdarbnieku profilēšanas rezultāti un lielāka uzmanība būtu pievērsta apmācību potenciālam rezultēties darba atrašanā;
 - Sekmētu NVA darbinieku proaktīvu darbu ar darba devējiem, uzrunājot tos, izzinot viņu specifiskās vajadzības pēc noteiktas kvalifikācijas darbaspēka, izvērtējot, kādā veidā šo darbaspēku iespējams nodrošināt caur esošajām NVA organizētajām apmācību programmām un motivējot pieteikties programmās “Apmācības pie darba devēja” vai citās programmās, kuras uzrāda augstu efektivitāti;
 - Paaugstinātu NVA darbinieku izpratni par nepieciešamo atbalstu un uzraudzību bezdarbniekiem apmācību laikā, kā arī pēc darbā iekārtošanās;

- Paaugstinātu NVA darbinieku kapacitāti sadarboties ar citām ieinteresētajām pusēm bezdarbnieku, kuriem ir augstāks sociālās atstumtības risks, identificēšanā un atbalsta sniegšanā;
 - Paaugstinātu NVA darbinieku prasmes darbam ar īpaši sarežģīti iesaistāmiem un nemotivētiem ilgstošajiem bezdarbniekiem, īpaši tas attiecas uz ilgstošajiem bezdarbniekiem vīriešiem 50 un vairāk gadu vecumā.
- 3) Lai nodrošinātu kvalitatīvu izglītības pakalpojumu sniegšanu bezdarbniekiem, nepieciešams turpināt darbu pie bezdarbnieku apmācībā iesaistīto izglītības iestāžu uzraudzības un mācību procesa kvalitātes kontroles, t.sk. nodrošinot apmācību programmu ekspertīzi, metodoloģisko vadību un ieviešanas uzraudzību, ko 7.1.1. SAM īsteno IKVD. Uzraudzību un kontroli būtu nepieciešams nodrošināt vismaz līdzšinējā apmērā, paredzot arī papildu finansējumu apmācību programmu ekspertīzei (īpaši, datorprasmju programmās), ko varētu veikt uz līguma pamata piesaistīti nozares eksperti.
- 4) Ņemot vērā apmācību pie darba devēja programmas augstos rezultātus nodarbinātības veicināšanā, nepieciešams aktīvāk sekmēt darba devēju iesaisti šajā programmā, kā arī noteiktu bezdarbnieku grupu iesaisti tajā:
- Nepieciešams aktīvāk iesaistīt bezdarbniekus 50 un vairāk gadu vecumā apmācību pie darba devēja programmā 7.1.1. SAM ietvaros, sevišķi Latgales reģionā, kur pieejamo vakancu skaits ir zemāks nekā citur;
 - Ņemot vērā, ka apmācību pie darba devēja no 2022. gada drīkst īstenot arī ārstniecības iestādes, ieteicams izvērtēt, vai NVA var izveidot sadarbību ar reģionālajām slimnīcām, kuras saskaras ar vidēji zema un vidējas kvalifikācijas darbaspēka trūkumu ar mērķi tos ilgstošos bezdarbniekus, kas apguvuši aprūpētāja vai līdzīgu profesiju, iesaistīt nodarbinātībā māsas palīga, pavāru un līdzīgās profesijās. Šāda mērķa sasniegšanā būtiska ir arī NVA aktīva loma, uzrunājot un motivējot attiecīgos darba devējus sadarbībai.
- 5) Lai novērstu projektu vai pasākumu uzsākšanas aizkavēšanos un mazinātu nepieciešamību pēc īstenošanas nosacījumu grozīšanas, turpmākajos pasākumos, kuri ietver jaunas aktivitātes un pilotprojektus, kad pakalpojums vai aktivitāte ir jāizveido pilnībā no jauna un to nepieciešams izdiskutēt ar visiem iesaistītajiem partneriem, kā arī izprast klientu interesi un iespējas to izmantot, nepieciešams ņemt vērā šādus ieteikumus:
- Projekta plānošanas posmā nepieciešams rūpīgāk izvērtēt sagaidāmā darba apjomu gan no projekta vadības, gan kontroles viedokļa, īpaši ņemot vērā, dalībnieku uzskaites un pārbaudes nepieciešamību, projekta sarežģītību, aktivitāšu daudzumu, kā arī īstenošanas pieredzi konkrētu aktivitāšu īstenošanā;
 - Būtiski ir ņemt vērā to, ka jaunu atbalsta pakalpojumu izveide prasa ievērojami vairāk laika un darba, tātad resursu, projekta sākuma posmā, kamēr izveidojas un nostabilizējas aktivitāšu īstenošanas algoritmi;
 - Vēlams ir arī paredzēt iespēju testēt noteiktus pakalpojumus pirms tiek izsludināti iepirkumi, lai labāk sagatavotu atbilstošu iepirkumu specifikāciju par pakalpojumu lielākos apjomos.